

2.11.2022

Fakulta Humanitních studií, Univerzita Karlova

ÚVOD DO PSYCHOLOGIE

Jazyk a řeč

Miroslava Nováková Schöffelová
miroslava.NovakovaSchoffelova@fhs.cuni.cz

Jazyk a řeč

- **Vztah jazyka a řeči**
- **Vztah jazyka a myšlení**
- **Struktura jazyka**
- **Produkce vs.
porozumění**
- **Jazykové roviny – vývoj
a výzkum**
- **Další témata výzkumu**

JE JAZYK A ŘEČ TOTÉŽ?

- **Řeč** je individuální mentální **aktivita, při které používáme jazyk ke komunikaci a myšlení.**
- Řeč není jazyk, ačkoliv jde o nejobvyklejší modus zprostředkování jazykových informací
- *Jiné mody?*
- Jazyk funguje nezávisle na řeči a komunikaci
- Termín „řeč“ **nejednoznačný, může označovat jazykové znalosti, ale může také označovat samotný proces mluvení a zvukové realizace slov a vět**

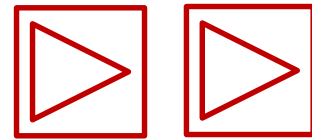
- *Mluvíme u dětí o vývoji řeči nebo vývoji jazyka?*
- Dítě musí ve vývoji získat komplexní soubor znalostí o zvukové podobě, slovní zásobě a gramatických vlastnostech konkrétního jazyka
- *Proč dochází k záměně / nepřesnému ohraničení těchto termínů?*
- Jazyk známe zejména v podobě **mluvené řeči a psaného textu.**
- Řeč je nejobvyklejší modus zprostředkování jazykových informací

JAZYK ≠ ŘEČ

- Myšlenky často verbalizujeme prostřednictvím jazyka
- *Kde lze dobře vidět rozdíl mezi myšlením a jazykem?*
- jedinci, kteří jsou schopni myslet, ale ne komunikovat prostřednictvím jazyka či řeči

JAZYK ≠ MYŠLENÍ

KDE JE ULOŽENÝ JAZYK?

- *Která hemisféra je zodpovědná za řeč?*
- **Brocova oblast** (čelní laloky)
 - zodpovědná za řečovou motoriku, artikulaci, tvorbu hlásek i abstraktních pojmů
 - zpracovává strukturu slov a vět
- **Wernickeova oblast** (spánkové laloky levé hemisféry)
 - zodpovědná za logičnost řeči a auditivní vnímání
- specializace jednotlivých oblastí + individuální rozdíly
- K čemu to potřebujeme vědět?
- Awake operace

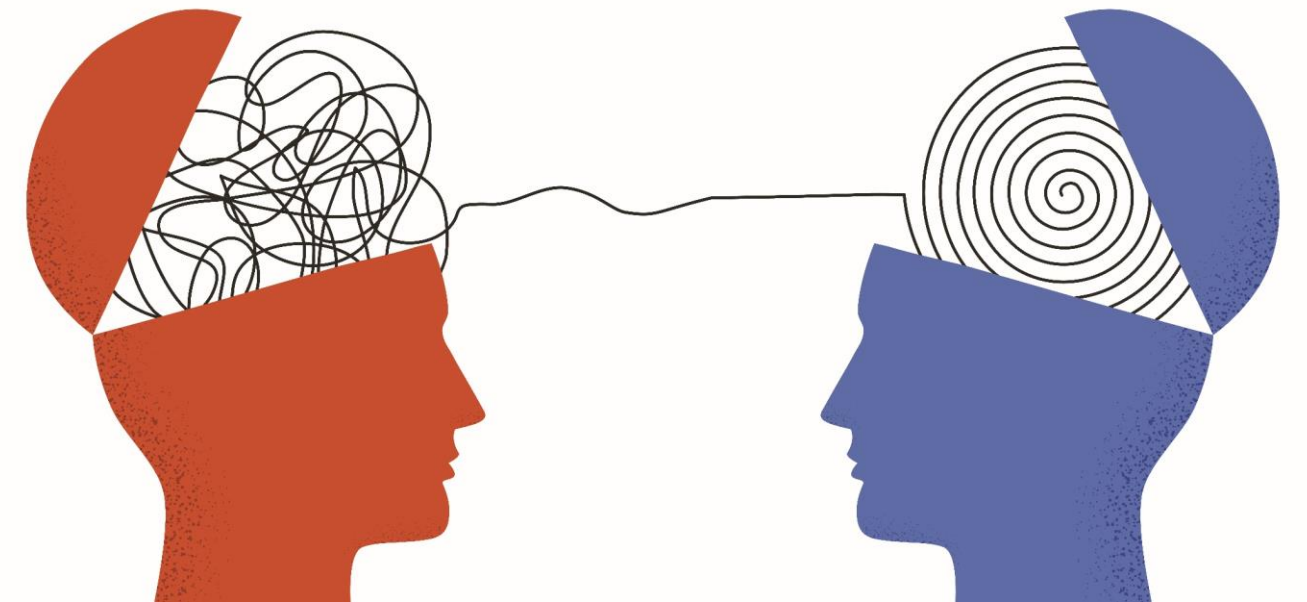
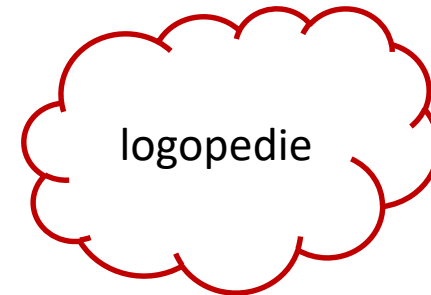
JAZYK

- komplexním nástrojem komunikace člověka
- Může mít různé formy:
 - Mluvenou = řeč
 - znakovou
 - Psanou

Jazyk je mnohaúrovňový systém, který prostřednictvím **slovních a větných jednotek** uvádí do vztahu myšlenky a řeč

Jazyk je krásný a fascinující proces,
který byl, je a bude předmětem zájmu
mnoha výzkumníků

tvorba věty

větné jednotky

slova, předpony a přípony

hlásky

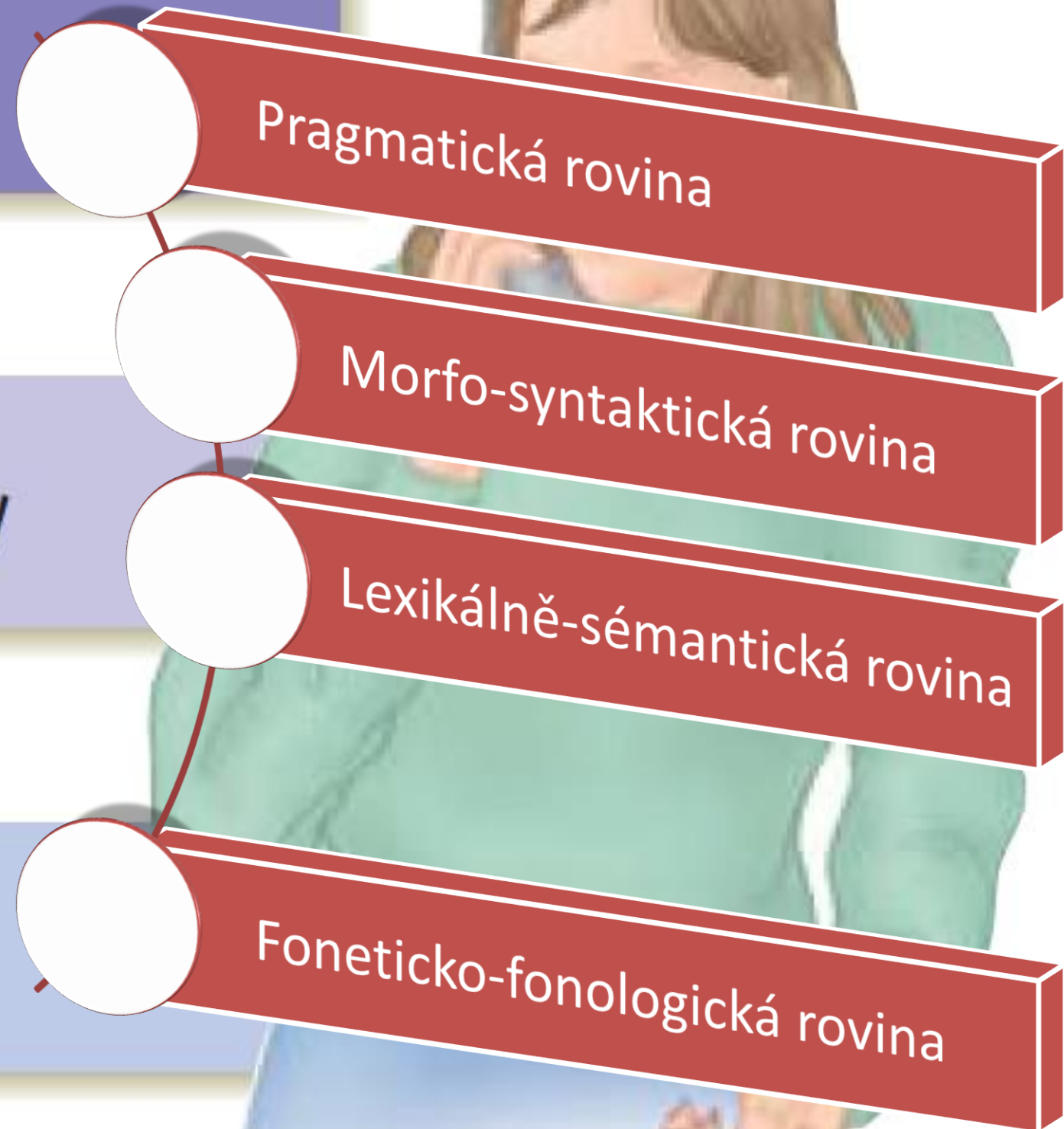
Pragmatická rovina

Morfo-syntaktická rovina

Lexikálně-sémantická rovina

Foneticko-fonologická rovina

porozumění větě

FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA

Základní jednotkou je **FONÉM** – nejmenší jednotka jazyka, která může rozlišit význam

Vymyslete

Osvojení:

Fonologického systému jazyka (fonémy)

Fonetického systému jazyka (hlásky)

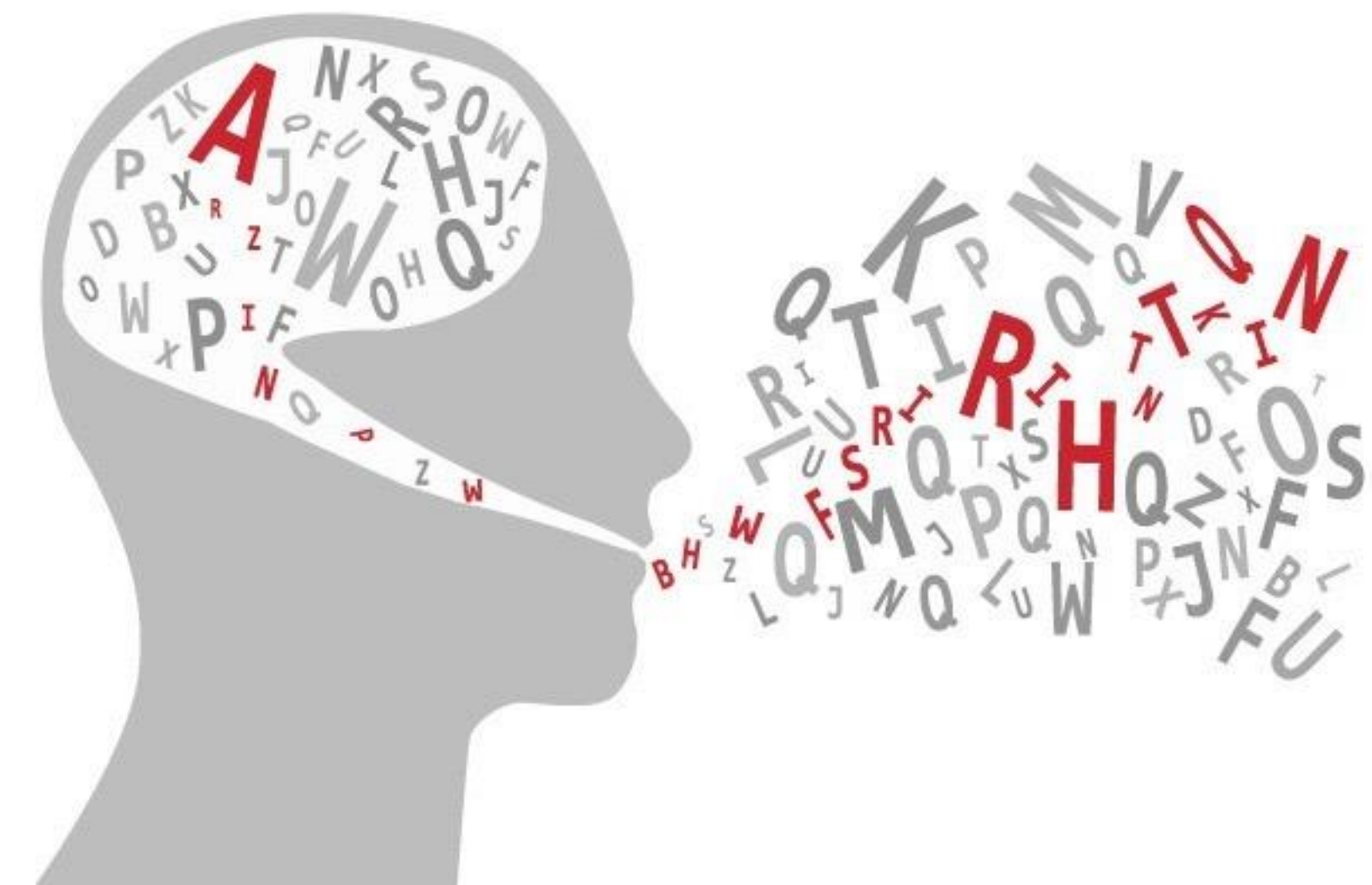
Cca do 6-7 let

Spojování do slabik – (nejmenší vyslovitelná jednotka v proudu řeči), **morfémů a slov**

FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA – VÝVOJ A VÝZKUM

- Vývoj a jeho odchylky
- Fyziologické fonologické procesy
 - Zjednodušení (strom - tom)
 - Substituce (ryba – liba)
 - Asimilace (šest – šešt)
- Patologické fonologické procesy
- Vývoj fonologického/ fonematického uvědomování – FHS UK

LEXIKÁLNĚ - SÉMANTICKÁ ROVINA

- Základní jednotkou je **slovo**
- Oblast zabývající se **významem slov a slovní zásobou**
- **Slovní zásoba** průměrně vzdělaného dospělého člověka? (Aitchison, 1994)
- Kolik slov potřebujeme pro dorozumění se? (Mistrík, 1969)
 - Jádro slovní zásoby
- **Mentální lexikon** – Jsou slova v mozku nějak uspořádaná?
 - MOZ
 - MYŠLEN
 - KOMUNIK
- „Šuplíky“ významově blízkých slov/zvukově blízké/dle slovních druhů/dle morfematické stavby

- Kdy začíná a končí vývoj?

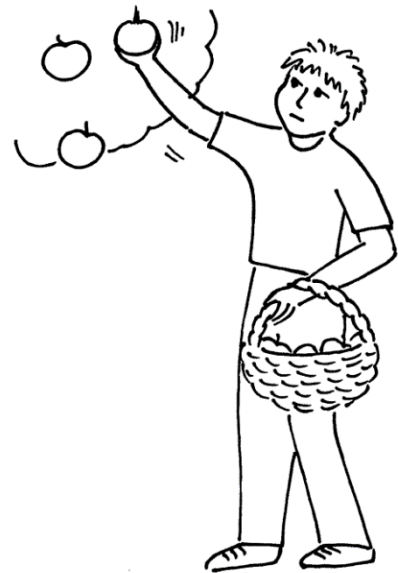
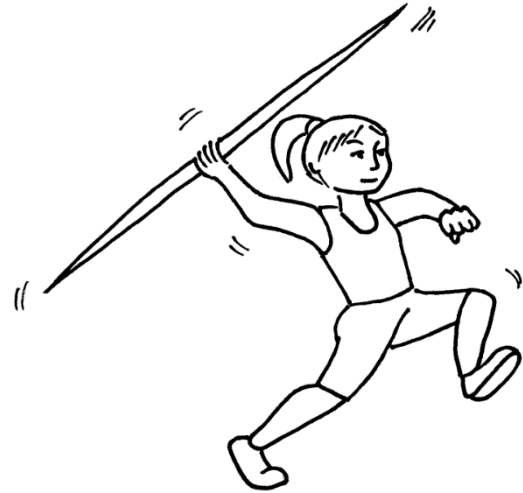

LEXIKÁLNĚ - SÉMANTICKÁ ROVINA - VÝVOJ LEXIKA

- *První slova?*
- **Kolem 1. roku** života produkují první slova
- Cross-kulturně a cross-jazykově frekventovaná krátká slova, výrazy pro jednoduché akce, pozdravy a **NE**
- 18. měs. kombinace slov
- 24 měs. Dokáží používat 50-600 odlišných slov – dokáží ale rozumět mnohem většímu množství slov (!)
- Prostředí výrazně ovlivňuje rychlost rozvoje
- *Jaká slova se dítě učí dřív a jaká později?*
- **Novotvary** dle osvojených pravidel (kouřík, česáček)
- *Kolikrát musí dítě slovo slyšet, aby si ho zapamatovalo?*
- **Slovní spurt ve vývoji**

LEXIKÁLNĚ - SÉMANTICKÁ ROVINA - VÝZKUM

MORFOLOGICKO-SYNTAKTICKÁ ROVINA

- **Gramatický systém jazyka**
- **Morfologie**
 - Jednotkou je morfém
 - Pravidla pro zacházení s morfémami, nejmenšími vydělitelnými částmi slov (předpony, přípony, kořeny slov)
 - Pravidla pro tvorbu gramatických tvarů (číslo/ čas...) v jazyce **GNBT GYBA**
 - Pravidla pro kombinaci fonémů
- **Syntax**
 - Pravidla pro uspořádávání slov do vět, vytváření komplexnějších souvětí
 - Gramatické konstrukce (x gramatický tvar)
 - Každý jazyk má svoje (např. O-V-S ČJ ano, AJ ne)
 - Jednotkou je věta, která slouží k vyjádření myšlenky
- *Kdy začíná a končí vývoj?*

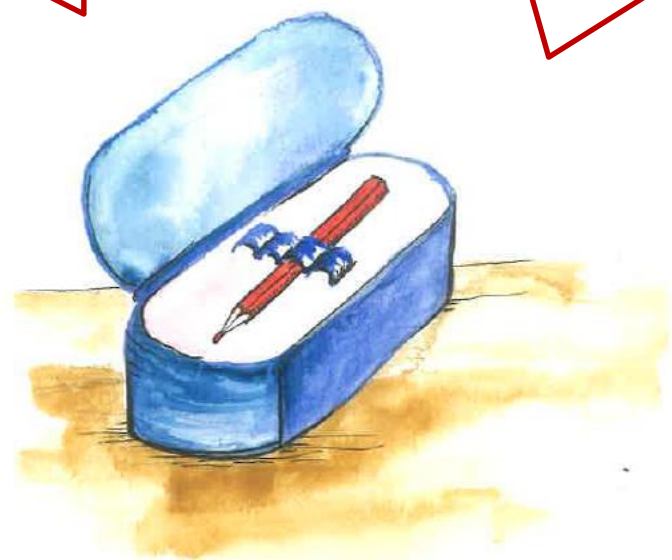

MORFOLOGICKO-SYNTAKTICKÁ ROVINA - VÝVOJ A VÝZKUM

- Postupné osvojování pravidel pro zacházení s morfémami
- Na počátku základní tvary „papat“ „dudu“ „hají“
- 2.-3. rok počátky skloňování
- 3 roky – počátky časování a používání množného čísla
- Fyziologické dysgramatismy – do 3 a půl roku (5 let)
- Výzkum zde

Ve penáli

Tady je penál a
pastelka.
Kde je pastelka?

Maminkovo

Maminka si
koupila nové
boty.
Čí jsou ty boty?

Malová

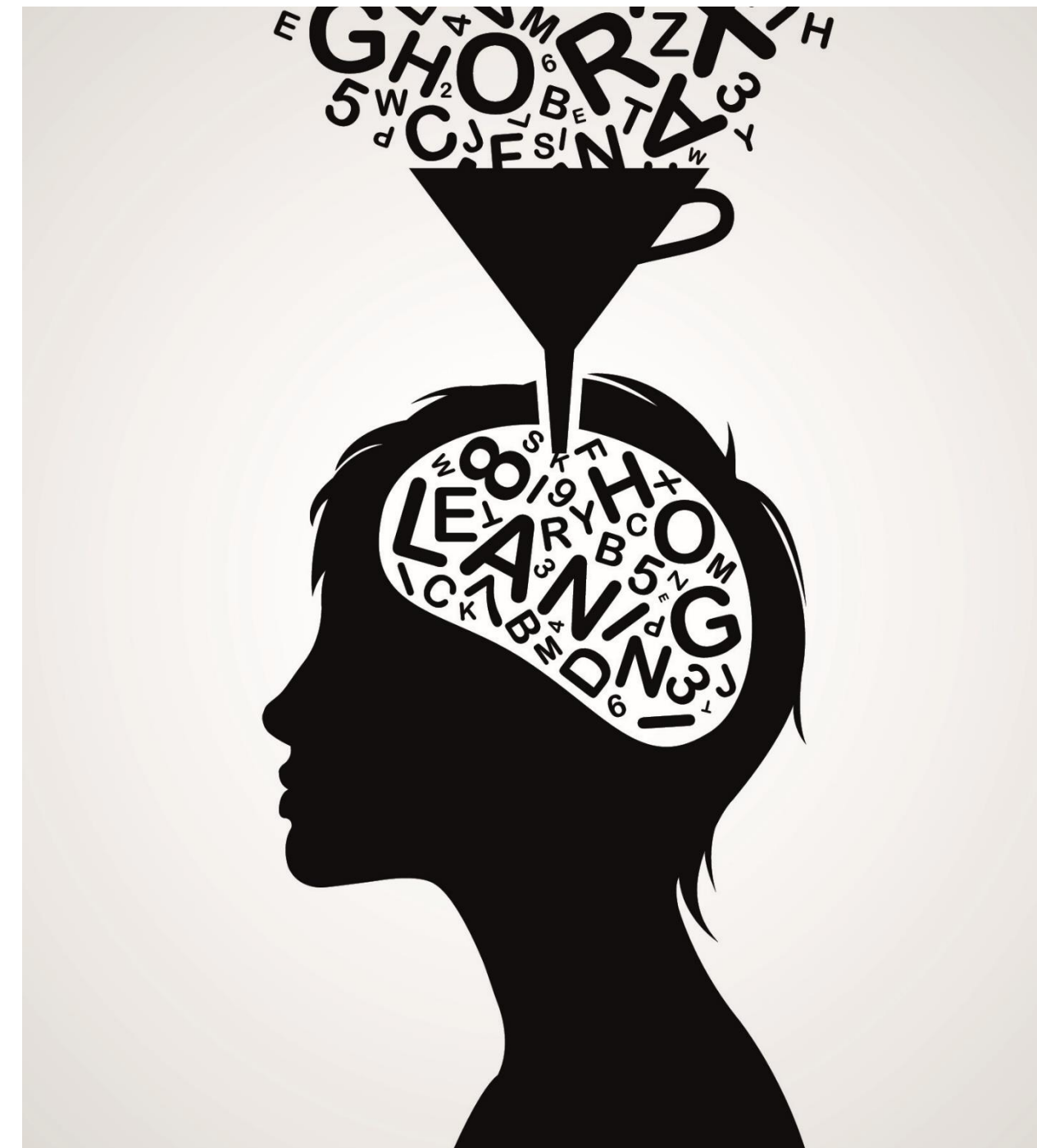
Co dělá malíř?

PRAGRAMATICKÁ ROVINA

- Použití poznatků z předešlých rovin v **komunikaci a mezilidské interakci**
- schopnost užívat řeč v sociálních situacích
 - Schopnost komunikační výměny rolí (produktor X recipient)
 - Řízení tématu rozhovoru
 - Schopnost použití různých způsobů sdělení nebo porozumění (hrozba, prosba, ironie, metafora...)
 - „Budu tam“
- Narativní schopnosti
 - Schopnost vyprávět
 - Na FHS

JAK SE UČÍME MLUVIT?

- Napodobování a podmiňování
- Testování hypotéz
- Vrozené dispozice pro osvojení jazyka
 - Stejná posloupnost napříč kulturami i přes rozdílné podmínky
- **Existence kritických období**

MAJÍ JINÉ ŽIVOČIŠNÉ DRUHY JAZYK?

BILINGVISMUS A MULTILINGVISMUS

- „kdo je tohle pro?“
- „mami, dneska jsme měli k obědu lod““
- Vývoj probíhá v jazycích odděleně – rozdílný věk slovního spurtu pro každý jazyk

